

УДК 355.4.01(470:477)"2014/2022":323.173(477.7)
DOI <https://doi.org/10.15407/>

ПЕРЛИНИ МУДРОСТІ МОГО КРАЮ (СЕЛА СЕЛИСЬКО НИНІ ПУСТОМИТІВСЬКОГО Р-НУ НА ЛЬВІВЩИНІ)

Марія ГОРБАЛЬ
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9287-8336>
провідний науковий редактор,
Інститут народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: horbal.m@gmail.com

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИПОВІДКИ

Спонукою до написання цієї публікації, — як би це дивно не звучало, — став відхід у Вічність мого земляка Колтуна Івана Степановича, який жив у селі Селисько. Жив чоловік, на кожному кроці розсипався прислів'ями-приповідками, а коли помер, то якось порожньо стало в селі. А я зрозуміла, який глибокий народний скарб забрав зі собою Іван у Засвіті. І, аби це не було дійсністю, щоб скарбниця мудрості не пропала, я вирішила позбирати ці перлини, якими володів земляк, тобто ту мудрість, яку він, Іван, перейняв від попередніх поколінь земляків. Спілкуючись із старожилами¹, а також просто зі старшими жителями села², я дійшла висновку, що ці народні скарби масово були поширені в Галичині через просвітницький рух галицької інтелігенції — літературу «Просвіти», «Лугу», «Рідної Школи», «Союзу Українок» до 1939 року, поки не прийшли «перші москалі» і коли ті просвітницькі видання були позакривані. До прикладу: у журналі «Вісти з Лугу» за 1934 р. зустрічаю фразеологізм «вибрики вчених-недовчених» [1, с. 14], який вже у лексиконі мого діда Івана Залізняка вживався як приповідка «вчений-недовчений». Просвітяни, луговики, збираючись у сільській читальні,

Іл. 1. Колтун Іван Прокопович, 1883 р. н., з дружиною (батьки Павліни Яремко). Колтун Іван у формі австрійського вояка. З домашнього архіву Любомира Яремка

читали ту літературу і впивалися «мудрістю віків», народною мудрістю. Згадують односельці, які гарні вислови використовував голова «Лугу» Стефан Ко-

¹ Записано 24.10.2023 р. від Пукальської Дарії Іванівни, 1936 р. н.; від Липи (з дому Подвірної) Стефанії Захарівни, 1931 р. н.

² Записано від Пукальського Михайла Леонідовича, 1947 р. н.; від Сойки Галини Дмитрівни, 1947 р. н.; від Луківської (з дому Тростянчин) Марії Іванівни, 1943 р. н.

Іл. 2. Громада с. Селисько на Луговому святі, приуроченому 95-й річниці від дня смерті Маркіяна Шашкевича, 1938 р. — на площі біля старого цвинтаря, неподалік від садиби Петрів (Червоного Ладика). З домашнього архіву Наталі Бурбан (Петрів)

шик, 1901 р. н.; рядові луговики, просвітяни, просто щирі християни Дмитро Сабадило, 1905 р. н.; Іван Залізник, 1901 р. н.; Костів Олекса, 1903 р. н.; Лазуркевич Матвій, 1877 р. н.; Лазуркевич Стефан, 1889 р. н.; Колтун Іван, 1883 р. н. (іл. 1, 2) та інші.

Дуже багато прислів'їв-приповідок подавали, зокрема, Календарі на різноманітну тематику 1930-х років. І навіть у 1941 році, в час війни, у Кракові в «Українському Видавництві» виходить «Календар-Альманах», в якому поміщені на кожен місяць «Приказки». Через те, що ці приказки і на сьогоднішній день мають велику цінність, передрукуюю їх із вказаного видання помісячно:

Січень: «Тріщи — не тріщи — вже минули Водохрещі; Дми — не дми, вже не до Різдва йде, а до Великодня; Січень морозить, а газда з ліса дрова возить; Як на Йордан теплота — не забариться весна; Січень січня, та до печі тиснися».

Лютий: «На Стрітєння зима з літом зустрічаються; Місяць лютий питає, чи взутий; Уночі тріщить, а в день плющить; Настав лютий — тверезий взутий, а пияк набоясяк; Лютий воду підпускає — березень забирає».

Березень: «У Великодньому пості не ходи у гості; Коли почав орати, то в сопілку не грати; На Сорок Святих со-

рока сорок галузок у гніздо положить; Теплий Олекса палицею коле — вибирайся в поле; На Теплого Олекси щука-риба лід хвостом розбиває».

Квітень: «Весна — днем красна; На Благовіщення і птиця гнізда не в'є; Діждалися Паси — Дай Боже діждатися й Божої ласки; Дороге яйце на Великдень; Спасибі за ласку — мені й мама спечуть паску».

Травень: «Як дощ на Юрія, то буде хліб і в дурня; Догодуй бджолу до Івана, то вона зробить з тебе пана; Як сухий май, то гроші на хліб дай; Святий Юрій по полі ходить, хліб-жито родить».

Червень: «До Святого Духа не кидай кожуха, а по Святім Дусі — ще в кожусі; Поганому поросяті й у Петрівку холодно; Не треба дощу просити — прийде, як будем косити; Коби сінокоси, то знайдуться коси; Як цвіте біб — важко на хліб, а як цвіте мак, то вже не так».

Липень: «На святого Юди є що їсти всюди; До Купайла просо в зложку, то буде й у ложку; Прийшов Петро — вирвав листок, прийшов Ілля — вирвав і два, прийшов Спас — бери рукавиці про запас; На святого Прокопа є на полі вже копа».

Серпень: «Спасівка — ласівка, а Петрівка — голодівка; Після Ілі нехай рій сидить на гіллі; На Гліба й Бориса за хліб не берися; Як прийде Спас — комарам урветься бас».

Іл. 3. Самусь (з дому Думанська) Ганна Теодорівна, 1934 р. н., з дочкою, внучкою та правнучкою

Вересень: «Восени й горобець багатий; Хто рано сіє, той не жаліє; Посій у погоду — більше приплоду; Учися сину азбучки — прийде хліб без муки; Прийшов Вартоломій — жито на зиму сій».

Жовтень: «Покрова всю землю листом покрила; На Луки нема ні хліба, ні муки; Парубок до Богослова не варт і доброго слова; На святого Якова є і зерно, і полова; Хто сіє по Покрові — виводить по корові».

Листопад: «У Пилипівку день до обіду; Кузьма-Дем'ян — Божий коваль; Як Михайло закує, то Микола розкує; Як іней на Пилипа — буде овес, ніби липа; Женився бідний, та й му дня не стало».

Грудень: «Варвара ночі ввірвала, а дня приточила; Зимне тепло — що мачушине добро; Зима біла, та не їсть снігу, а все сіно; Тепло, як за лихим паном; Покаже сніг, куди пес побіг» [2].

Коли я стала записувати прислів'я та приповідки з села, де я народилася, скарби мого дитинства, я зрозуміла, що їх усіх і згадати, і охопити, і зафіксувати неможливо. Та, все ж. Найрясніші копи тих скарбів згадувалось з висловів мого діда Івана Залізняка. Згадувану уже приповідку «вчений-недовчений» він зі злістю говорив про того, хто, маючи певний вишкіл, по-дурному поводить у житті. «Най буду, як пес за плотом, але буду патріотом», — тим висловом дідусь з гордістю згадував своє проминуле життя. «Добрий звичай — не позичай», «Добре все вміти, та не все робити», «Добре їсти, довго спати — Бог

здоровля мусит дати», — також приповідки мого діда Івана Залізняка.

Якось мама поверталась додому, нав'ючена важкими сумками. «О, юхт-бокс, юхт-бокс», — вигукнув дід. «Що ви говорите?» — питаюся. — Дід відповідає: «Та то як прийшли совети в Галичину, то стали вивозити шкіри, чоботи — юхтові³, боксові, кірзові, і вагони, якими їх вивозили, аж прогинались під тим тягарем: «Юхт-бокс, юхт-бокс» — стогнали вагони по колії. А коли з Росії поверталися в Галичину, то везли сірники та сигарети, тобто вагони були легкі, і тоді вони тільки висвистували «Шпичка-махорка, шпичка-махорка»». Отак із життєвого побуту появились ці галицькі приповідки.

Не пасла задніх і баба Зоська Залізнякова, дідова дружина. «О, ніби то правда, — мовила зі сарказмом. — Знаєш, то таке: «Байка по байці, поцілуй пса в яйці»».

Коли мене ображав брат і я плакала, друга моя баба — Ірина (Юрина) — казала: «Не плач, дитинцю. Хлопці — то вороніче мнесо!». Вона, скоріш за все, не розуміла значення цієї приповідки, яка своїм корінням сягає козацьких часів, коли вбите козацьке тіло було поживою вороння. Це видно із стрілецької пісні⁴.

А ще пригадую, як прийшла до нас сусідка, Маланка Пукальська, 1908 р. н., і розмовляли про якусь жінку, яка вдруге вийшла заміж. «Та то таке, — каже дід Стефан Лазуркевич, — посивій, як вівця, та не йди за вдівця, бо сяде на ліжку і буде згадувати свою небіжку».

Отож мені вдалось записати прислів'я та приказки із власної пам'яті, від жителів села, а також скористатись інтернет-ресурсом, використовуючи ті зразки, які були відомі мені як представниці окресленого регіону. За тематикою їх можна поділити на:

³ Найціннішими були юхтові та боксові чоботи, найгіршими — кірзові — різновиди взуття, виготовлені з різних сортів шкіри, одержаних особливою обробкою шкур великої рогатої худоби, коней, свиней.

⁴ «У діброві при долині вітер повіває,
Там над стрільчиком калина слізеньки ковтає.
Ой червоні тії сльози з стрілецької рани,
Впав біденький при долині, більше вже не стане.
Буде, стрільчику, для тебе з глини домовина,
А китайкою накриє червона калина.
Чорний ворон заголосить, а вовки заплачуть,
Твої очі того світу більше не побачуть» [3].

побутові, релігійні, історичні, обрядові, календарні, а також сороміцькі. Останні, сороміцькі, я заховала в загальну текстову палітру. В тих сороміцьких прислів'ях та приказках особлива енергетика, чи то злості, чи то критики, чи то висміювання. І принцип подачі застосувала алфавітний.

Ця народна «мудрість віків» у нашому селі передавалась від покоління до покоління, від батька до сина, від матері до донечки (іл. 3).

Мова наших зібраних шедеврів — сучасна, та пробиваються вислови кінця ХХ століття.

І, на закінчення, хочеться сказати, що ніщо не виникає ні з чого і не зникає безслідно. Спрацьовує генетична пам'ять. І ми, українці, в цьому багаті. Отож ці прислів'я та приказки, прив'язані до Галичини, до Львівщини, до с. Селисько нині Пустомитівського району, нехай і далі живуть в нашому краї, бо це є надбання наших предків.

А

- Аби (жеби) голова на плечах, то розум буде.
- Аби (жеби) день до вечора.
- Аби (жеби) кості, то м'ясо наросте.
- Або грай, або гроші віддавай.
- Або пан, або пропав.
- Ані за зимну воду ся не візьме.

Б

- Баба з воза — кобилі (коням) легше.
- Баба надвоє ворожила — або вмре, або буде жила.
- Багатий, як пес кудлатий.
- Багатий, як циган на блохи.
- Багато бесіди, а толку мало.
- Багато диму — малий вогонь.
- Багато квітне, та мало досягає.
- Багатому чорт яйця носить.
- Багатства зі собою до гробу не забереш.
- Багатство можна сховати, а злидні — ні.
- Байка по байці — поцілуй пса в яйці.
- Без Бога — ні до порога!
- Без бука не йде в голову наука.
- Без терпіння не дає Бог спасіння.
- Без язика і дзвін німий.
- Бери ся за розум!
- Біда біду знайде, хоч і сонце зайде.
- Біда біду перебуде — одна мине, друга буде.

- Біда вимучить, біда й виучить.
- Біда з дітьми, а без них ще більша.
- Біда на біді сидить і бідою поганяє.
- Біда намучить, поки не научить.
- Біда не ходить по лісі, а по людях.
- Біда тому, хто добра не чинить нікому.
- Бідному все вітер в очі.
- Бідна душа без гроша.
- Бідний робить, а багатому родить.
- Бійся того, хто нічого не боїться.
- Бійся цапа спереду, коня — ззаду, а дурного — зі всіх боків.
- Біг пес через овес.
- Як не пошкодило тому вівсові,
То не пошкодить тому псові.
- Більше диму, ніж вогню.
- Більше люда — більше чуда.
- Блудна вівця — вовча вечеря.
- Блудна вівця все знайде свого барана.
- Бог все бачить.
- Бог високо сидить — далеко глядить.
- Бог дав, Бог взяв.
- Бог дав свято, а чорт — гостей.
- Бог думає про нас, але Він не думає за нас.
- Богу духа винен.
- Бодай ти добре було!
- Божа воля — наша доля.
- Боже, дай мі ліпший розум.
- Боїться власної тіні.
- Боїться, як чорт кадила (ладана, сваченої водиці).
- Боронь Боже!
- Борщ без м'яса — то є зупа,
Хлоп без вусів — то є дупа.
- Бракує му клепки в голові.
- Брехати — не ціпом молотити.
- Брехнею світ обійдеш, та назад не вернешся.
- Бреше, і оком не мругне.
- Бреше, аж му ся з-під носа курить.
- Був би кінь, буде й сідло.
- Будеш вівцею — вовки ся знайдуть.
- Будь самим собою.
- Було — не було, а само ся минуло.

В

- Вартий один другого.
- В вогні і камінь трісне.

— В голові — як у млині.
 — В гостях добре, а вдома — найкраще.
 — Великий живіт не від пива, а для пива.
 — Великий хлопчище, а в голові му вітер свище.
 — Великий, як дуб, а дурний (дурний), як слуп.
 — Велике дерево помалу росте.
 — Весна днем красна.
 — Весняний день рік годує.
 — Виділи очі, що купували.
 — Видно пана по халявах.
 — Вилами на воді писано.
 — Випас ся, як бик.
 — Вискочив, як Сень з конопель.
 — Високий — до неба, а дурний, як треба.
 — Високий — як хабина, дурний, як драбина.
 — Витріщився, як вовк на козу (як теля на нові ворота).
 — Витріщився, як баран на чужі ворота.
 — Ви ще не вмерли, щоби про вас говорили тільки добре.
 — Відкладений тільки сир добрий.
 — Вік живи, вік учись, а дурнем помреш.
 — Вік перейшов, як бичом тра(і)снув.
 — Він би псові з горла видер.
 — Він все з води сухим вийде.
 — Вір своїм очам, а не чужим речам.
 — Вісімнадцять літ буває тільки раз, а 81 ще рідше.
 В кишенях вітер гуляє.
 — Вліз межі ворони, то кричи, як вони.
 — В лісі був, а дров не видів.
 — Вміли сь те, господинонько, варити, на не вміли сь те подати.
 — В ногах правди нема.
 — В нього сім п'ятниць на тиждень.
 — Вночі всі корови чорні.
 — Вовка все до лісу тягне.
 — Вовка ноги кормят.
 — Вовк старіє, але не добріє.
 — Восени — ложка води, а цебер болота.
 — Впав, як сніг на голову.
 — Впасти легше, як встати.
 — Все Боже, тільки гріхи наші.
 — Все від Бога, тільки теля від корови.
 — Все в нас вийде, інша річ (інша справа) — що з того буде.
 — Все в наших руках, а треба, щоби було і в головах.

— Все добре, що добре ся закінчує.
 — Все мине, а гріх ся зостане.
 — Все можна купити, а здоров'я — ні.
 — Все на світі закінчується плачем.
 — Все сотворив Бог, решту натворив чоловік.
 — Все так не буде
 — Всі люди — браття, но одні — Авелі, інші — Каїни.
 — Вставай і лягай з молитвою.
 — Встидайся красти, але не робити.
 — В сусіда розуму не позичиш.
 — Всюди добре, а вдома найкраще.
 — Всюди добре там, де нас нема.
 — Всяк чоловік не без гріха.
 — Всьому є кінець, но роботі кінця нема.
 — Втопив би го в ложці води.
 — Вчений-недовчений.
 — Вчепився, як чорт за грішну душу.
 — Вчитися ніколи не пізно.
 — Вчити тебе вчили, але мало били.
 — В чужій церкві свічок не поправляй.

Г

— Гиблюйте, синку, гиблюйте, тато прийде — сокирою поправить.
 — Гине, як риба за водою.
 — Глибоко, як жабі по коліна.
 — Глухий, як теля.
 — Говори до гори, а гора горює.
 — Голий, як фляшка, а гонор, як у пана ляшка.
 — Голови ся не тримає.
 — Голод вовка з ліса гонить.
 — Голод колóm не відженеш.
 — Голодній кумі хліб на умі.
 — Голодному цигани ся снять.
 — Гора з горою не сходиться.
 — Горбатого могила справить.
 — Гостре словечко коле сердечко.
 — Готовий у ложці води втопити.
 — Гризуться, як пси за кістку.

Д

— Дай, Боже, вашому теляті та вовка з їсти.
 — Дай, Боже, жартувати, аби не хорувати.
 — Дай, Боже, сходити, і на другу заробити⁵.

⁵ Коли вдягали чисту білизну, перехрещувались і так промовляли.

— Дай ся на стримання!
 — Дзбанок доти воду носить, поки му ся вухо не відірве.
 — Дзбанок до часу воду носить.
 — Дзигар (годинник) їсти не просить, а свою роботу робить.
 — День за днем — і ближче до смерті.
 — Де раки зимують.
 — Де ся свої пси кусають, нехай ся чужі не мішають.
 — Дивись під ноги: грошей не знайдеш, зато носа не розтовчеш.
 — Дівка, як верба, — де посадять, там ся прийме.
 — Дідько го ту приніс!
 — Для смерті всі двері відчинені.
 — Добра паска, як є ковбаска.
 — Добра псови муха, як гола юха.
 — Добре все вмiти, та не все робити.
 — Добре глухонімому, бо не повість нікому.
 — Добре діло роби сміло.
 — Добре їти, довго спати — Бог здоров'я мусить дати.
 — Добре плечі за собов мати.
 — Добре, як голому в кропиві.
 — Добре, як у дідька за дверима.
 — Добрий доктор врятує як не від хвороби, то від злого доктора.
 — Добрий звичай — не позичай.
 — Добрий камінь все перемеле, а злий сам ся змеле.
 — Добрий, хоч го до рани прикладай.
 — Добрий тоді, як спить.
 — Добрі жорна все перемелять.
 — Добро далеко ся розходить, а зло — ще далі.
 — Доброта довго пам'ятається, а зло ще довше.
 — Добро треба глядіти, а зло само прийде.
 — Довгий, аж до неба, а дурний, як не треба.
 — До вечора дожити — день пережити.
 — Дома сидиш — нічого не висидиш.
 — До нічого й солі не треба.
 — До нього і на козі не під'їдеш.
 — Допався, як свиня до корита.
 — Доробилися того, що вже нема нічого.
 — Доробилися хліба, як зубів не стало.
 — До роботи — йой, а до їди — гой.
 — До роботи хорий, а до келішка скорий.
 — Дуї на гаряче, бо будеш дув на боляче.
 — Дурень думкою багатіє.
 — Дурний язик голові не приятель.

Ж

— Жаба його дусить.
 — Живе з дня на день.
 — Живе на широку ногу.
 — Живеш тільки раз на світі.
 — Живеш, як можеш, а не як хочеш.
 — Живе, як голий в кропиві.
 — Живуть межи собою, як риба з водою.
 — Живуть, як пес з котом⁶.
 — Життя дається тільки раз, і то не кожному.
 — Життя пролітає, як куля — нічого толком не зрозумів, а тебе вже нема.
 — Життя — то школа, але спішити з її закінченням не треба.
 — Життя — як вітер в полі.
 — Жінка в хаті три кути тримає, а чоловік — один.

З

— Забрав чорт корову, хай бере теля.
 — Забула баба, як дівков була.
 — Забула корова, як телятьом була.
 — За витвари Пан-Біг кари.
 — Задарма ані курка не гребе.
 — За доброго мужа жена — як ружа.
 — За добру справу варто добре постояти.
 — Заздрість здоров'я їсть.
 — За компанію і циган (жид) ся повисив.
 — Закуси си варгу!
 — Заляв му добре сала за шкіру.
 — За одним засідом — снідання з обідом.
 — За паном і свиня газдиня.
 — Запиши си то на чолі.
 — Зараз, або ніколи!
 — Зарубай си на носі.
 — За своє заступайся, за чуже не хапайся.
 — Засукай рукави і берися до роботи.
 — Затулив сонце решетом.
 — Захотілося тобі печеного леду.
 — Зачав очами прями? — Буде красти!
 — За що-м купив, за то й продаю.
 — Збирається, як за море.
 — Збираєшся, як дзяд на войну.
 — З Богом, Парасю.
 — Звивається, як медвідь у танці.
 — Звичай бичий, а розум телячий.

⁶ Живуть в постійних сварках.

— Звівся геть на пси.
 — Звідки прийшло, туди й пішло.
 — Згадала баба, як дівкою була.
 — Згадала корова, як телятьом була.
 — Згинув, як роса на сонці.
 — Згинув, як сніг в марци (в березні).
 — З гори не треба пхати — само покотиться.
 — Згорів зі встиду.
 — Здвиги взагалі-то є, переважно по фазі.
 — З доброго коня не шкода і впасти.
 — Здоров'я не купиш, ним можна лише розплачуватися.
 — Здуриш лише раз, далі ніхто тобі не повірить.
 — З єдинака — ні пес, ні собака.
 — З жінкою і грішми кепські жарти.
 — Зимно, як в псярні.
 — З ким ся поведеш, від того ся й набереш.
 — Зламаного гроша не вартує.
 — Злапавім тя на слові.
 — Злапали го на грушках.
 — Злий доброго зіпсує, а сам добрим не стане.
 — Злий (несумлінний) пастух вовка кормить.
 — Змерзлюкові і на п'єцу зимно.
 — Змилювався Бог над раком, дав му вочи там, де ср*ку.
 — Змішав горох з капустою.
 — З мудрим розуму ся набереш, з дурним свій стратиш.
 — З мужем треба обходитися, як з псом: не дражнити, вчасно годувати і час від часу випускати на прогульку.
 — Знав би, де впадеш, то би си соломи підстелив.
 — Знайомство може починатися і з копняка.
 — Знай свою міру. Але ні в чім собі не відмовляй.
 — Знайся кінь з конем, а віл з волон.
 — Знайшов — не скач, стратив — не плач.
 — Знайшов своє місце в житті.
 — З нічого тільки Бог світ сотворив.
 — З панським свого язика не рівняй, бо, як довгий, то притнуть, а як короткий, то натягнуть.
 — Зрілий вік, коли носиш з собою до туалету не тільки газету, а й окуляри.
 — Зробив курям на сміх.
 — Зроби за свіжої пам'яті.
 — Зробили спішно, та вийшло смішно.
 — Зуб на зуб не потрапляє.
 — З чим прийшов, з тим пішов.

І

— І будь мудрий! (І будь мудра, дівонько)⁷.
 — І брати не хоче, й викинути шкода.
 — І вовк ситий, і вівці цілі.
 — І грушок не хочу, і на грушку не полізу.
 — Іде, де го вітер задує.
 — Іде, ніби пером випишує.
 — І десятому закажу!
 — Іде, якби що на голові несла.
 — Іде, як возом їде.
 — Іде, як на завтра.
 — Іде, як смола по дереві.
 — Ідеш в гості — найжся!
 — Ідеш коло церкви — перехрестися!
 — І душа деколи має бути на дієті.
 — І завтра буде день.
 — І з собов мі не беріть,
 Й вдома не лишайте.
 — І риба би співала, якби голос мала.
 — І сліпий курці деколи трафиться зерно.
 — Істини в вині не знайшов, тепер п'є горілку.

Ї

— Їв би очима, та живіт не приймає.
 — Їж — впрій, роби — змерзни.
 — Їж, коли дають, тікай, коли б'ють (скачи, коли грають).
 — Їж, поки свої коліна видно.
 — Їж, Семене, хоч не солене.
 — Їли би очі, та варга не хоче.
 — Їли, як пани, а нахляпали, як свині.
 — Їсть, аж за вухами тріщить.
 — Їсть, як кінь, а робити й за пса не хоче.
 — Їсть, як свиня (паця).

Й

— Йди туди, звідкись прийшов.
 — Його добре по смерть посилати.
 — Його не тре два рази просити.
 — Йому і сім — пара.
 — Йому робота горить в руках.
 — Йому щодень неділя.

К

— Кажі правду в вічі.
 — Каменя на камені ся не зостало.

⁷ Кажуть тоді, коли не знати, як себе поводити.

— Камінь, котрий ся котить, мохом не обросте.
 — Карає Бог старі кості за гріхи в молодості.
 — Квапся, але помалу (живенько, живенько, но по-маленьку, не впадь).
 — Кинути за драбину⁸.
 — Кишки марша грають.
 — Кінь на чотирьох ногах, а й він ся спотикає.
 — Кіт ся вмиває — будуть гості.
 — Клин клином вибивають.
 — Коби життя, а смерть прийде.
 — Коби здоров'я — гріхи будуть.
 — Коби літа ся вернули, то і хлопці би ся горнули.
 — Коби свині крила, вона би небо зрила.
 — Кого Бог хоче скарати, тому розум відбере.
 — Кого люблю, того й терплю.
 — Кого не б'є слово, тому й палиця не pomoже.
 — Кожна корова своє теля лиже.
 — Кожний має свої мухи в голові (в носі).
 — Кожний під Богом ходить.
 — Кожний по свому сходить з розуму.
 — Кожному не догодиш.
 — Кожному — своє.
 — Коли? — На св'ятого нігди.
 — Колись не хотів лежати, тепер — стояти.
 — Коло гнилого яблука й здорові погниють.
 — Кому добре ведеться, тому й когут несеться.
 — Кому смішки, а кому — плач.
 — Кому що на роду написано.
 — Корова, яка дуже ричить, дає мало молока.
 — Корона ти з голови не впаде.
 — Коротку пам'ять маєш.
 — Коси, коса, заки (поки) роса.
 — Косо-криво, лиш би живо.
 — Котрий кінь тягне, того й поганяють.
 — Кравець без штанів, а швець — без чобіт.
 — Крапля камінь точить.
 — Краса — до вінця, а розум — до кінця.
 — Красна, як ружа.
 — Кривда людська боком вилізе.
 — Криком вогню не загасиш.
 — Кричить, як скажений.
 — Крук крукові ока не вибере.
 — Крутить світом, як циган сонцем.
 — Крутиться, як сморід по калісонах.
 — Ксьондз два рази казання не каже!

— Куди вітер повіє, дуди він ся хилить.
 — Куди голка (ігла), туди й нитка.
 — Куди отара, туди й вівця.
 — Куди ступить — всюди го повно.
 — Куй залізо, поки гаряче.
 — Купив, як пса облупив.
 — Курить, як з комина.
 — Курка — не птах, баба — не хлоп.

Л

— Ладне теля дві корови ссе, а норовисте і одної не годне.
 — Ладна, як свиня в дощ.
 — Лакома їда — животу біда.
 — Ласий, як кіт до ковбаси.
 — Легкий до роботи.
 — Легко зіпсути, тяжко направити.
 — Легко прийшло, легко пішло.
 — Легко ся дістало, легко і пропало.
 — Легкого хліба захотів.
 — Легше давати, аніж позичати.
 — Летить, як на зламання карку!
 — Летить, як без душі.
 — Летить, як німий до суду.
 — Лиє, як з відра.
 — Ліпша старого порада, ніж молодого робота.
 — Ліпше вмерти зі сміху, ніж зі страху.
 — Ліпше дещо, ніж нічого.
 — Ліпше добре робити, ніж гарно говорити.
 — Ліпше з розумним згубити, як з дурним знайти.
 — Ліпше один раз помацати, як сто разів увидіти.
 — Ліпше яйце зараз, ніж потім курка.
 — Літа пливуть, як вода.
 — Літо заробить, зима з'їсть.
 — Літо зиму годує.
 — Літо пролежиш, взимі до сусіда полетиш.
 — Любить го, як пес палку.
 — Любімся, як брати, годімся, як жиди.
 — Любляться, як пес з котом.
 — Людина планує, а Бог керує. Чоловік мислит, а Пан-біг крислит.
 — Людське життя потребує нелюдського здоров'я.
 — Людською кривдою не доробишся.

М

— Мав пес хату!
 — Має більше щастя, ніж розуму.

⁸ Перекусити нашвидкуруч.

— Має їда скиснути, волів би живіт (мацьок) тріснути.
 — Маєш знати, як, де і що повісти.
 — Май (має) голову на плечах.
 — Малá купа, малá — тепер би ся більша здала.
 — Малий, як жаба, та сильніший, як баба.
 — Малі діти їдять хліб, а великі — серце.
 — Малі діти не дають спати, а великі — дихати.
 — Махання за вдарення не рахують.
 — Межи вовками жити — по вовчому вити.
 — Меле, як порожній млин.
 — Мені ся не розходить про грушки, але чого-сь там виліз?⁹
 — Менше вкусиш — борше з'їсь (ликнеш).
 — Менше ходи в гості — здоровші будуть кості.
 — Микитиш ти щось, небоже! (щось мудруєш).
 — Минулися котові м'ясиці.
 — Минулися тоті часи, що літали ковбаси.
 — Михайло їде на білому коні.
 — Млин меле — мука буде, язик меле — біда буде.
 — Мовив слово — будь його паном.
 — Мовчи, бабо, а я буду слухати!
 — Мовчи, дупо, поки письма не знаєш!
 — Можеш — допоможи, не можеш — не обіцяй.
 — Мозок чоловіка на 98% складається з води, та декому іще не доливають.
 — Мокрий дощу не боїться.
 — Молиться під фігурою, а дябла має під шкірою.
 — Молодість — не помилка, старість — не заслуга.
 — Молоти жорнами — не те, що язиком.
 — Молотить язиком, як праником.
 — Мудрий не все повідає, що знає, а дурний не все знає, що повідає.
 — Мудрого без дорогої шати по однім слові пізнати.
 — Муж зі жonoю — як мука з водою.
 — Мус — великий пан.

Н

— На біду дуже багато не треба.
 — На все Божа воля.
 — На всі руки — майстер.
 — Нагинай галузку, поки молода, вчи дітей, заки малі.
 — На гостру косу много покосу.
 — На готовім — і циган господар.
 — Надійся на ліпше, але будь готовий до гіршого.
 — На злодію шапка горить.

— Наївся — аж чоло тверде.
 — Наївся — дай псові варги облизати.
 — Най буду, як пес за плотом, але буду патріотом.
 — Найефективніше лікування травами — кропиною по дупі.
 — Найстрашніший звір — жаба, вона пів світу задушила.
 — Най ті качка копне.
 — Найшла коса на камінь.
 — На милування нема силування.
 — На п'єцу щастя не знайдеш.
 — На помилках молодості не вчаться, — на них ся женять.
 — На похилене дерево і кози скачуть.
 — Наперед не висуйся, позаду не зоставайся.
 — На празник і пси ся злітають.
 — Напустив на нього туманá.
 — Наробив, як кіт наплакав.
 — На світі брешуть три речі: вага, дзигар (годинник) і жінка.
 — На слова речистий, а на руку нечистий.
 — На сміттю і когут гоноровий.
 — Нас пам'ятають, поки ми заваджаємо іншим.
 — Наставив вуха, як пироги.
 — На студену воду дує.
 — На тобі, Даниле, ще мені не миле⁹.
 — На тобі, небоже, що мені не гоже.
 — На третій день гість, — як в горлі кість.
 — На хлопський розум.
 — На хотіння є терпіння.
 — На хрестинах — всі куми, на весілі — всі свати, а в корчмі — всі брати.
 — На чужу жону чорт ложку меду кладе.
 — Нашого цвіту по цілому світу.
 — Нашому народові вже стільки наобіцяно, — а йому все мало.
 — На язиці — мед, а на серці — лед (лід).
 — Не бався з вогнем!
 — Не бажай другому того, що тобі не миле.
 — Не бажай синові багатства, а бажай розуму.
 — Не бачить далі від свого носа.
 — Не бери дурного до голови, а тяжкого — до рук.
 — Не будеш дбати — не будеш мати.
 — Не будь гірким, бо тя сплюють, не будь солодким, бо тя злижуть.

⁹ Коли віддавав комусь свій непотріб.

- Не будь такий герой!
 — Не будь такий захланний — май міру!
 — Не варта шкіра за виправу.
 — Не великий пан — візьмеш си сам.
 — Не відкладай на потім того, що можеш зробити вже.
 — Не вір жоні вдома, а кобилі в дорозі.
 — Не вір йому, як псові.
 — Невістка — чужа кістка.
 — Не все бурчати, — треба і помовчати.
 — Не все те добре, що смакує.
 — Не все в середу Петра.
 — Не грай вар'ята!
 — Не давайся за ніс водити.
 — Не дай, Боже, з Івана пана.
 — Не дай си в душу наплювати.
 — Не завжди бджоли мед носять.
 — Не завертай мені голови!
 — Не заглядай до сусіда — може бути з того біда.
 — Не зачинай десять робіт.
 — Не знаєш броду — не ліз у воду.
 — Не знаєш, де знайдеш (впадеш).
 — Не йме голова, що язик лепече.
 — Не кажи «гоп!», поки не перескочив.
 — Не клич біди — вона тя сама знайде.
 — Не кради в Бога день¹⁰.
 — Не маєш зеленого поняття.
 — Не мала баба клопоту, купила поросля (си паця).
 — Нема злого, щоби не вийшло на добре.
 — Нема м'яса без кости, риби без вости, а людини без злости.
 — Нема щастя, нема долі.
 — Не можеш водночас на двох стільцях сидіти.
 — Не на дурного (бідного) трафило.
 — Не нарікай на рік, поки не мине.
 — Не облизууй макогона, бо будеш мати лисого чоловіка¹¹.
 — Не один пес Бровко.
 — Не плюй в криницю, бо ще будеш з неї воду пити.
 — Не помастиш — не поїдеш.
 — Не помиляється той, хто нічого не робить.
 — Неправдою світ перейдеш, але назад не вернешся.
- Не пхай свою ложку в чужу миску.
 — Не пхайся там, де тя не просять!
 — Не рівнай срачі до кулачі¹².
 — Не роби з писка халяви.
 — Не роби з тата вар'ята.
 — Не ростуть на вербі грушки, а на осипці кислці.
 — Не рушай (чіпай) гі*на, не буде смерділо!
 — Не слухаєш вітця-матері, то будеш слухати песьчої шкіри.
 — Не смійся зі старого, — сам таким будеш.
 — Не смійся з чужої біди, бо твоя тя не омине.
 — Не стій наді мною, як чорт над душею!
 — Не суши си голови.
 — Не такий старий, як давній.
 — Не так не може, як не хоче.
 — Не той дасть, хто має, а той, хто хоче дати.
 — Не трать нерви на то, на що можеш потратити гроші.
 — Не тяжко жити, доживати тяжко¹³.
 — Нехай лежить: воно їсти не просить.
 — Нехай, нехай — та й цілком занехаєш.
 — Не хвалися травою, а хвалися сіном.
 — Не хочеш ся вчити — будеш волам хвості крутити.
 — Не чіпай пса, то тя не вкусить.
 — Не штука позичити, а штука вернути.
 — Не штука стрілити, а штука вцілити.
 — Ні в пліт, ні в ворота (ні в двері).
 — Ні до Бога, ні до людей.
 — Ніж буде літо, буде іще розмаїто.
 — Ніж тлустий схудне, то худий здохне.
 — Ні нашим, ні вашим.
 — Ні пари з уст.
 — Ні сіло, ні впало.
 — Ні слуху, ні духу.
 — Ні смороду за ним ся не зостало.
 — Ні там, ні сям¹⁴.
 — Ні те, ні се.
 — Ніхто не відає, де го біда спіткає.
 — Ніхто не знає, що його в житті чекає.
 — Ніхто тя за язик не тягнув.
 — Нічого на світі нема вічного.
 — Ніщо так не гріє, як лопата.

¹⁰ Не марнуй часу.¹¹ Коли терли мак, то облизувати макогін давали тільки хлопцям або старим людям, бо дівчина, коли б облизала, то мала б такого лисого чоловіка, як макогін.¹² Коли йдеться про осіб різного статку — бідного та багатого.¹³ Коли питали старшу людину, як їй живеться, то не раз була відповідь саме такою.¹⁴ Людина у невизначеності.

— Но до Дмитрі дівки хитрі, а по Дмитрі — ко-
мин витри¹⁵.

— Носиться, як дурень з писаною торбою.

— Носиться, як курка з яйцем.

О

— Обіцянка-цяцянка, а дурному радість.

— Обіцяного три роки ждуть.

— Ой Парашко, на ти шкварок,

Покажи ми свій дзигарок.

А Парашка шкварок з'їла

І з дзигарком полетіла¹⁶.

— Олія і правда все наверх випливають.

— Очі не бачать — серце не болить.

П

— Пане майстер, злізьте з даху, не псуйте гонтів!

— Патик має два кінці, — або ти мене, або я тебе.

— Переболить і присхне, як на псі.

— Перша жінка — від Бога, друга — від людей,
третя — від дзябла.

— Пів світу тобі замало.

— Під лежачий камінь вода не тече.

— Піду в гості, а то самі ся припруть.

— Пішов, як за море ср*ти.

— Плаває, як пампух в олії.

— Плаває, як сокира.

— Плавають різними способами, а тонуть одним.

— Плач, плач — будеш мати чорні очі.

— Повезло (пощастило), як псови на Андрея¹⁷.

— Повідж мі, з чим вісь прийшов, то я ти повім, з
чим підеш.

— Повісти легко, а зробити тяжко.

— Позичив на вічне віддавання.

— По Іллі лиши рій на гіллі¹⁸.

— Показався, як місяць з-за хмари.

¹⁵ До цього часу можна було засилати до дівчини старостів.

¹⁶ Ту віршовану приповідку говорили тоді, коли в людини
за винагороду щось просили зробити, та той, кого про-
сили, взяв винагороду, а прохання не виконав.

¹⁷ На Андрея (Андрія) дівчата ворожили на майбутнього
судженого. Пекли пампушки, балабушки і кликали пса,
щоб той ухопив перший балабушок — власниця якого
мала б першою вийти заміж. Далі пес по черзі поїдав усі
інші, і за тим порядком поїдання мали дівчата виходити
заміж. Отож псови на Андрея щастило, як ніколи в році.

¹⁸ Якщо рій вилетів по Іллі, після 2 серпня, його вже навіть
могли не знімати, бо він у вулику не розростеться — мат-
ка до зими не встигне зачервити так, щоб рій повноцінно
перезимував.

— Поки ся вберне, то сонце зайде.

— Полетів на зламання голови (карку).

— По лихим обіді і худа вечеря добре смакує.

— Помогло, як мерцеві кадило.

— По Петру, по теплу.

— Посивій, як вівця, та не йди за вдівця,

Бо сяде на ліжку і буде згадувати свою небіжку.

— Посинів, як пупець.

— Послухай жінку, а зроби по своєму.

— Послушний, як медвідь.

— Постимо, а солонини меншає.

— Пошли, Господи, з неба, чого кому треба.

— Прийде коза до воза, скаже: «Бе, запряжи мене».

— При пості не ходи у гості.

— Присохло, як на псові.

— Приший кобилі хвіст.

— Правда все наверх вилізе.

— Правда очі коле.

— Правда у Бога, а кривда на землі.

— Правди ніде не подієш.

— Прибери й пень, то буде хорошень.

— Прийде час — не буде і нас.

— Прийшло му на розум.

— Прийшов гість — забудь за злість.

— Прикуси си язичка!

— Прилип, як гівно до тріски.

— При роботі і час скоро летить.

— Присохло, як на псові.

— Притулився, як сліпий до плоту.

— Приший кобилі хвіст.

— Про вовка промовка, а вовк — ту!

— Продав дзяблу душу.

— Пропав ні за цапову душу.

— Пропав, як пес на ярмарку.

— Проти віку нема ліку.

— Пустив го з димом.

— Пу(о)цілуй мі в гузицю.

— Пучка духу в нім.

— Пхається, як по свячену воду¹⁹.

— П'яний, як швець.

Р

— Рада би душа в рай, та гріхи не пускають.

— Рад би му неба прихилити.

— Рад — не рад, а мушу.

¹⁹ При свяченні води на Йордан люди так пхалися, що не
один впав у ріку, від чого пішла і приповідка.

- Раденький, що дурненький.
- Ржа їсть залізо, а горе — серце.
- Риба гниє з голови²⁰.
- Риба пливе, де глибше, а чоловік — де ліпше.
- Ричить, як корова.
- Рідного гнізда і птах не забуває.
- Роби не з розгоном, а з розумом.
- Роби, небоже, то й Бог допоможе.
- Робити — треба вприти і змерзнути.
- Робить, як мокре горить.
- Робота не вовк, в ліс не втече.
- Робота дурних любить.
- Родина — на хвилину, сусіди — на завсіді.
- Роззуй очі!
- Розум силі не завада.
- Розуму не купиш.
- Рука руку миє, а злодій злодія криє.
- Рука руку миє, а нога ногу підпирає.

С

- Сам блудить, а інших судить.
- Сам зготовив — сам з'їв.
- Сам не гам, і другому не дам.
- Само ся нічо не зробить.
- Свиня все собі болото знайде.
- Свиня не з'їсть, поки не виваляє.
- Свій п'єщ найліпше гріє.
- Світ не без добрих людей.
- Своя сорочка ближча до тіла.
- Сидить (стишився), як гі*но в траві.
- Сидить, як квочка на яйцях.
- Сирота, сирота, а писк — як ворота.
- Сироті все вітер в очі.
- Сім миль пішки за кавалок кишки (Сім миль маршу за лижку борщу).
- Скажу ти просто з моста.
- Скільки вовка не годуй — він все на ліс позирає.
- Скривися, як середа на п'ятницю.
- Скрипливе дерево найдовше живе.
- Слова ласкаві, а думки лукаві.
- Слова масні, а пироги пісні.
- Смерть і жона від Бога призначені.
- Солдат стріляє — Господь кулі направляє (носить).
- Сонце низько, вечір близько, додому далеко.

²⁰ Коли говорять про негаразди в країні (риба — країна, голова — її влада).

- Спереду — стрій, а ззаду — з лопатою стій.
- Стара любов не ржавіє.
- Старість — не радість.
- Старий багато знає, а ще більше забув.
- Страшно — не впасти, страшно — не встати.
- Стрийко бабі вуйко.
- Стуль си писк!
- Сумління (совість) мене не гризе.
- Сумління у нас чисте — ми ним ся не користуємо.
- Сусіда люби, але плота не розбирай.

Т

- Та він за 15 копійок козу (блоху) до Києва пожене.
- Та він зимою не позичить тобі снігу.
- Там, де дідько «добраніч» каже.
- Там добре, де нас нема.
- Тане м'ясо пси їдять.
- Танцює, як корова на леді.
- Та сторона мені мила, де моя матір народила.
- Терпи, душе, спасенна будеш.
- Ти Кальвіне!
- Ти мі зуби не заговорюй!
- Ти му слово — він ти десять.
- Ти не перший і не останній.
- Ти Томо невірний.
- Тиха вода береги рве.
- Тільки правди, що в решеті води.
- Тіпун тобі на язик.
- Тобі товчи — як горохом до стіни.
- Товчеться, як Марко по пеклі.
- Тоді будем відпочивати, як помремо (на тамтому світі).
- Трафив свій на свого.
- Треба вміти дати, але треба вміти і взяти.
- Тримайся пензля!
- Тримай язик за зубами (на припоні)!
- Троє одного не ждуть.
- Ту мі болить, ту мі коле, ту мі не рушайте!

У

- У Великоднім пості не ходи у гості.
- У голові, як у млині.
- Учися змолоду — не зазнаєш голоду.

Ф

- Фіґа (дулі) з маком, з пастернаком.
- Фіґлі фіґлями, але можуть бути й діти.

Х

- Хата — не церква, люди — не ангели.
- Хвали день звечора, а жінку зраня.
- Хвали не гостину, а газдиню.
- Хлопа видно коло снопа.
- Хлопці — то вороняче м'ясо²¹.
- Хлоп — як жаба, та сильніший, як баба.
- Ходить, ледве ноги волочить.
- Ходить, як дзигарок (годинник).
- Ходить, як не свій.
- Ходить, як теля за коровою.
- Хотів би все мати, а нічого не робити.
- Хоч ідеш в гостину — бери хліб в хустину.
- Хоч головою об камінь.
- Хочеш втратити приятеля — позич му гроші.
- Хоч кіл на голові теши (Хоч му кіл на голові теши, а він все своє).
- Хто багато обіцяє, той нічого не робить.
- Хто біди не видів, той щастя не шанує.
- Хто бреше, тому легше, а хто правдує — той бідує.
- Хто вліті гайнує, той взимі голодує.
- Хто дуже багато обіцяє, той рідко слова дотримує.
- Хто на молоді ся попик, той дує на студену воду.
- Хто не має, той не стратить.
- Хто ніж має, той солонину крає.
- Хто пізно приходиться, той сам собі шкодить.
- Хто рано встає, тому Бог дає.
- Хто робить, той ся доробить.
- Хто роботи ся боїть, а когось — робота.
- Хто скорше прийде, той скорше змеле.
- Хто як робить, так і має.

Ц

- Цап-відбувайло²².
- Це тобі боком вилізе.
- Це тоді буде, як рак на дубі свисне.
- Циган знає, що кобилі треба.

²¹ Цю приповідку мені говорила моя баба Юрина (для заспокоєння), коли мене, маленьку, ображав брат і я плакала. Однак приповідка має глибоке коріння, якого, певно, моя бабуся не знала. Приповідка сягає часів Козаччини, де у пісенних баладах тих часів постає образ мертвого козака, тіло якого шматує чорне вороння.

²² Людина, на яку звалили чийсь провини.

- Цікаві скоро ся старіють.
- Цілив у ворону, а трафив у корову.

Ч

- Час летить, як вода по камені.
- Час робить не на тебе (не на нас).
- Час робить своє.
- Час — то лікар на всі гризоти.
- Чекай, коли кобила здохне.
- Чекай тільки тих, хто прийде; говори тільки з тими, хто чує; мовчи тільки з тими, хто розуміє.
- Чигає, як чорт на грішну душу.
- Чий би бик не скакав, а телятко наше.
- Чим горнець накипів, тим його й чути (тим і смердить).
- Чим менше люди знають, тим ліпше сплять.
- Чия мова, того правда.
- Чия пляшка на столі, того й правда на селі.
- Чого забагато, того й свині не хочуть (то не здорово).
- Чого очі не бачать, того серцю не жаль.
- Чого не видів, того не повім.
- Чоловік вчиться не до старості, а до смерті.
- Чоловік не з солі, від дощу ся не розтопить.
- Чоловік не свиня — все з'їсть.
- Чужа кривда боком вилізе.
- Чужий п'єць не гріє.
- Чужим добром ситий не будеш.
- Чужими руками добре вогонь загрибати.
- Чужі діти ростуть скоро.
- Чужого не руш, свого не віддавай.

Ш

- Шануй старого, бо сам таким будеш.
- Ширший, ніж довший.
- Шукай (лови, лапай) вітра в полі!

Щ

- Щез, як камінь під воду.
- Ще му молоко на варгах не висохло.
- Ще му сомплі під носом не висохли.
- Ще не є так зле, як повідають.
- Ще ся той не вродив, щоби всім угодив.
- Що би діти не робили — лиш би дітей не робили.
- Щоби мати ангельський характер, треба мати дьябельське терпіння.

— Щоби щось мати, не тре довго спати.
 — Що було і не було — все ся перебуло.
 — Що було, то вже ся не верне.
 — Що було, то перейшло, що буде — то прийде.
 — Що вільно панові, то не вільно Іванові.
 — Що вмієш робити — за плечами не носити.
 — Що впало — те пропало.
 — Що глухий не дочує, то си домислить.
 — Що голова — то розум.
 — Що дихне, то брехне.
 — Що занадто, то не здорово.
 — Що змолоду здобудеш, то на старість як найдеш.
 — Що з тобою, що без тебе.
 — Що кінь, то норів; що край, то звичай.
 — Що кому написано, того не минути.
 — Що мав, то з димом пустив.
 — Що має бути, того не минути.
 — Що не мож, то полож!
 — Що правда, то не гріх.
 — Що розкажуть про тебе інші, як ти сам про себе розказати не можеш.
 — Щось буде — як не рукави, то дуди.
 — Щось велике в лісі здохло!
 — Що у кого пече, той про те й рече.
 — Що у тверезого на гадці, то у п'яного — на язичці.

Я

— Яблуко від яблуні далеко не падає.
 — Язик без кості — що хоче, те й лопоче.
 — Язик до Києва заведе.
 — Язик меле, як жорна.
 — Язиком капусти не нашаткуєш.
 — Язик — не срака, хай балака.
 — Я з тобою свиней не пас.
 — Яка мука, такий хліб.
 — Яка хати — такий тин, який батько — такий син.
 — Якби знав, де впадеш, то підстелив би перину.
 — Якби кізка не скакала, то би ніжки не зламала.
 — Якби сь хтів, то би сь знайшов.
 — Якби так ся хотіло, як ся не хоче!
 — Як бичом траснув²³.
 — Як вміє, так і піє.
 — Як горохом до стіни (як до стіни горохом).

²³ Так час проминує.

— Як зачав, так і скінчив.
 — Як з хреста знятий²⁴.
 — Як є хліб і вода, то нема голода.
 — Як кіт наплакав²⁵.
 — Як корова не схоче, то бик не скоче.
 — Як корова по телятю²⁶.
 — Як маєш пса, то сам не гавкай.
 — Як Михайло закує, то Микола розкує²⁷.
 — Як мусиш, то й камінь вкусиш.
 — Як наїється, а не ляже, то ся сало не зав'яже.
 — Як не гівно, то засрана тріска.
 — Як не києм, то палкою.
 — Як нема сили, то й світ немилій.
 — Як по доленьці, так і по донечці.
 — Як помастиш, так і поїдеш.
 — Як робиш махом — піде прахом.
 — Як сіно косять, то дощу не просять.
 — Як ся боїш — не роби, а зробив — не бійся.
 — Як ся не наїв, то ся не налижеш.
 — Як тривога — то до Бога.
 — Як я — пан, і ти — пан, то хто буде свині пас?

ДИТЯЧІ ІГРИ

Коли падав дощик, діти підстрибували і примовляли:

*Падай, падай дощику
 Зварю тобі борщику.
 Поставлю тя в кутуку
 На зеленім прутуку.
 Дощик ся ливне,
 Борщик ся хитне.*

Коли пролітав лелека, діти махали йому руками і вигукували:

*Бузьку-Іване (Бузьку-пане)
 Дай ми сметани,
 Най си ноги помащу
 І до тебе прилечу (Й за тобою полечу).*

«Тріль, тріль, маєш вочи, як таріль»

Дослідниця історії села Лопушни, яке дуже близько від села Селисько, краєзнавиця Надія Мель-

²⁴ Так погано виглядає.

²⁵ Так мало.

²⁶ Погано, хворобливо себе почуває.

²⁷ Як на Михайла, 21 листопада, мороз, то на Миколая, 19 грудня, — відлига. Із теперішньою зміною календаря прислів'я та приказки, прив'язані до релігійних дат, також набуватимуть змін.

ник розповіла мені досить цікаву оповідку, яку запам'ятала від своєї бабуні, Ксенії Дух, 1920-го р.н. Отож, за тією оповідкою, 1 квітня обов'язково треба було когось надурити, і то так, щоб той очі вярчив від здивування. А тоді казати: «Тріль, тріль, маєш вочи (очі), як таріль». Звичайно, після всього з реготом казали: «Апріль», «апріль», що означало, що «я тебе сьогодні, 1 квітня, 1 апріля, надурила». Цю приповідку я знала і зі свого рідного села Селісько, та я не знала її ситуативної прив'язки, тому подала версію Надії Мельник.

ЛІЧИЛКИ

Коли діти бавились «хованки» («жмурки»), то, щоб визначити, хто буде «жмурити», ставали в коло і промовляли лічилки, при тому той, хто промовляв лічилку, при кожному слові (чи фрагменті слова) пальцем вказував на дитину. Найцікавіше було наприкінці віршика-лічилки. Якщо той, хто промовляє лічилку, бачить, що «жмурити» за лічилкою випадає тому, хто для нього не є бажаний (наприклад, дуже маленька дитинка, яка з цим завданням не впорається), то останню строфу лічилки розтягував навіть по складах, щоб дотягнути лічення до того, кого він бажає, щоб «жмури́в». Для прикладу, знаком тире (—) я відділяю слова, при яких той, хто промовляє лічилку, вказував на кожну дитину, що стояла в колі:

*Лізла—пані—по—драбині, —
Тай—упала—межи—свині.—
Пан—подумав,— що—то—грушка,—
І—наставив—капелюшка.*

Або: І— на—ста—вив—капе—люш—ка.

Або: І— наста—вив—капе—люшка.

Або: І— на—ста—вив—ка—пе—люш—ка.

Отже, цей останній рядочок варіювався різними способами, щоб тільки лічилка «дотягла» до тої дитини, яку хотів той, хто лічить.

Коли бавились «хованки» тільки хлопці, то лічилка могла закінчуватись рядочком: *Цюк,—цюк, ти—пацюк*. Або, аналогічно:

Цюк,—цюк, ти—па—цю—к.

Отож, коли вже був визначений той, хто буде «жмурити», дитяче коло розмикалося, а той, хто «жмури́ть», затуляв очі, всі ж розбігались ховатися. Коли сховався останній, то кричав: «Вже йди шукай».

СКОРОМОВКИ²⁸

1. *Цебричку-вєбричку,
чому ти не переполуцебришся.*

Як скоромовки селіські діти розказували віршички Мирослава Олексійовича Петріва, уродженця і вчителя нашого села, відомого галицького поета 1930-х рр. Подаю віршичок «Ластівка щебече», написаний поетом в 1938 році.

2. *Віть, віть, віть, дивіть, дивіть!
Весни привіт прийміть, прийміть!
Весна, діти, ходіть, ходіть!
Віть, віть, віть, дивіть, дивіть!*

*Ті, ті, ті, ті, — гарно в літі:
Сонце світить на блакиті,
А я ловлю мушки в леті.
Ті, ті, ті, ті, — гарно в літі.*

Ще були такі скоромовки. Їх я відтворила за інтернет-ресурсом [4], оскільки етнофори села дослівно не пригадують їх:

3. *Старий Семен сказав своїм синам:
«Сини, скоренько скосіть сіно».
Сини скоренько скосили.
Старий Семен сказав синам: «Спасибі».*
4. *Серед корчів корч найкорчакуватіший.*

НЕБИЛИЦІ

1. *Мав піп собаку,
Він її любив,
Вона йому з'їла сало,
Він її забив.
Забив, поховав,
На таблиці написав:
Мав піп собаку,
Він її любив,
Вона йому з'їла сало,
Він її забив.
Забив, поховав,
На таблиці написав:*

(і так доти, поки діти не втомляться слухати).

У своїй пам'яті я (не повністю), та фрагментарно зберегла ще одну віршовану небилицю. Дуже любив її розказувати своїй внучці нині уже світлої пам'яті згадуваний Колтун Іван, 1955 р. н. (іл. 4). Повний текст цієї небилиці відтворила мені моя співробітниця Остапик-Дзюбан Ольга, родом із Надсяння. Той самий текст знаходжу в книзі Олени Падовської

²⁸ Для розвитку мовлення дитини.

«Книжка про Малковичі» (село Малковичі також Надсяння) [5]. При тому висловлюю велику подяку обидвом науковицям, своїм приятелькам, які щиро поділились цим текстом. Отож небилиця, яку розказували дітки як у Східній, так і в Західній Галичині:

*Розкажу вам, діти, байку:
Кури́в пес файку
На довгі́м цибуху,
Спалив собі вухо.
Де то вухо? — На столі,
Де той стіл? — На воді,
Де та вода? — Голуби випили,
Де ті голуби? — На дубі.
Де той дуб? — Сокира зрубала.
Де та сокира? — В коваля.
Де той коваль? — Вмер.
Коли? — В четвер.
Де його поховали? — Під плотом.
Чим його накрили? — Болотом.
Хто за ним плакав? — Песик «гав», котик
«м'яв», а (ім'я — Микольцо, Зеньо Івасик)
помагав²⁹.*

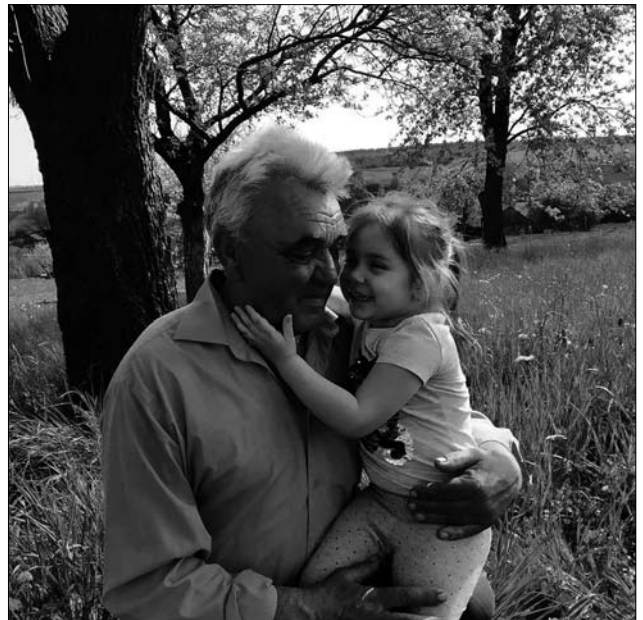
Децо інші словесні нюанси завважуємо в небилиці з Малкович, зафіксовані науковицею Оленою Падовською:

*Розкажу вам, діти, байку:
Кури́в пес файку
На довгі́м цибуху,
Попік собі ухо.
Де то ухо? — На столі лежало.
Де той стіл? — Огонь спалив.
Де той огонь? — Вода забрала.
Де та вода? — Пташки випили.
Де ті пташки? — В ліс полетіли.
Де той ліс? — Сокира зрубала.
Де та сокира? — В господаря.
Де той господар? — Помер.*

Інший варіант закінчення цієї небилиці:

*Де та вода? — Горобчики випили.
Де ті горобчики? — На дереві сиділи.
Де то дерево? — Сокира зрубала.
Де та сокира? — В коваля.
Де той коваль? — Помер.
Коли? — В четвер.
Поховали де? — Під порогом.
Дзвонили чим? — Баранім рогом.
Як? — Бім, бом! Бім, бом! Бім, бом! Бім, бом!
[5, с. 420—421].*

²⁹ Записано від Остапик-Дзюбан Ольги, 1952 р.н, с. Плешевичі, Мостиський р-н (Надсяння).

Іл. 4. Колтун Іван Степанович, 1955 р. н., зі своєю внучкою

«Ті та інші небилиці я чула від прекрасної оповідачки, безцінного носія лемківського фольклору... Анни Омелянівни Щерби, 1927 р. н., зі с. Свіржова Руська Ясельського повіту». Це цитата із моєї книжечки «Лемківські «вечірки»» [6, с. 34]: Отож «небилиці», відомі в нашому селі, були поширені по всій Галичині, куди входили також Надсяння та Лемківщина. Носіями цього фольклорного жанру могли бути як учителі, так і самі священики.

КОЛИСКОВІ

Присипляли дитину, гойдаючи в дерев'яній колисочці на ходунках, при цьому співали усіякі пісні. Найчастіше при колисанні дитини співали однотонну: *а-а-а-а-а-а-а, а-а-а-а-а-а-а, а-а-а-а-а-а-а, а-а-а-а-а-а-а...* Від ритму ходунків та монотонного *а-а-а-а-а-а-а* творилась своєрідна звукова атмосфера, яка поглинала дитинку в сон (іл. 5).

Часто співали давню колискову, в якій звучать слова з польської мови (*котки два — котики два, шари-бури обидва — шари-бурі обидва; один пішов на миши — один пішов на миші*):

*А-а-а, котки двá,
Шари-бури обидвá,
Один пішов на миши,
Другий (ім'я дитини) колиши.*

Такий варіант колискової співали підряд декілька разів, а далі — традиційне *а-а-а-а-а-а-а; а-а-а-а-а-а-а; а-а-а-а-а-а-а...*

Іл. 5. Не доспівав колискових своїм трьом діточкам Петро Бурбан. 19 вересня 2023 р., коли три російські «шахеда» влучили по складах у Львові, Петро Бурбан загинув. Найменшому Іванкові було тоді два роки, Михайликові — п'ять, Василиці — дев'ять

Дуже часто при колисанні дитини співали, під ритм ходунків, чи релігійні пісні, чи світські. Найбільше з усіх колисаних у моєму селі пощастило мені. Моя бабця Ірина (Юрина) співала в церковному хорі, мала прекрасний голос (сопрано) і знала безліч пісень. Отож подаю декілька пісень, які виконувала моя баба Юрина, заколискуючи мене:

*Левадов, долинов дітвора гуде,
Цвіточки збирає, в китиці кладе:
Для Диви Марії звинесь вінок,
Славися, Маріє, посеред діток!*

Співала цілу пісню, а потім традиційне *а-а-а-а-а-а-а-а; а-а-а-а-а-а-а; а-а-а-а-а-а-а...*

З періоду колисання пам'ятаю ще таку українську народну пісню:

*Сама я рожу посадила,
Сама я буду поливать.
Сама я хлопця полюбила, |
Сама я буду забувать.*

В моїй дитячій уяві поставав прекрасний хлопець, якого я полюбила, який асоціювався із пахучими рожевими квітками рожі, рясний куш якої ріс навпроти нашої хати.

Та найчастіше баба Юрина співала мені сумну давню українську народну пісню, яку я більше ніде і ніколи в житті не чула — «Ой у лузі, в лузі при дорозі».

*Ой у лузі, в лузі при дорозі
Розцвила калина.
Виряджала та старенька мати
Рідненького сина. (2 р.)*

*Чи вернешся ти мій любий сину
До рідної неньки?
Як я маю бути на калині
Листом зелененьким. (2 р.)*

*Чорний ворон тяжко ми закриче
Та в чужому краї.
Спотикнувся коник вороненький
В останнім прощанні. (2 р.)*

І, знову ж, я, засинаючи, виряджала, разом зі старенькою мамою, «рідненького сина» на війну. Невимовний щем огортав мене, коли звучали тужливі слова щемливої пісні. Та, разом з тим тужливим щемом, в мою маленьку дитячу голівку входила трагічна історія моєї батьківщини.

Із колискових новішого періоду, які популярні і в наш час, в селі жінки співали колискову «Ой ходить сон коло вікон»:

*Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плота (2 р.).*

*Питається сон дрімоти
— Де ми будем ночувати? (2 р.).*

*Де хатина білесенька
Де дитина малесенька (2 р.).*

*Там ми будем ночувати
Дитинокну присипляти (2 р.).*

Часто на ту саму мелодію, що «Ой ходить сон коло вікон», співалась, як продовження, досить своєрідна, можна сказати — сороміцька колискова. Усіх слів я не запам'ятала, а етнофорів, які б могли мені її відтворити, немає уже серед живих — час забрав у Вічність. Отож фіксую, що збереглось у моїй пам'яті.

Скоріш за все, це «колискова баби», — баба у ній скаржилась як на невістку, так і на сина, чи то навпаки — дочку та зятя. Та тут акцент ставиться на жалість до дитини — «Сама піду хусти прати, Хто ж тя буде колисати?» Очевидно, це колискова часів кріпацтва. І, через те, що цей останній варі-

ант є давнішим, то можна стверджувати, що він ліг в основу колискової «*Ой ходить сон коло вікон*», сучасної колискової

Подаю давніший варіант колискової:

*Гойда-гойда, гойда-гойда,
Тату злодій, мама фойда (2 р.).*

*Тату злодій коні краде,
Мама фойда хлопців води (2 р.).*

*Люлю-люлю, старий гулю,
Лізь на підра по цибулю... (2 р.).*

*Спи, дитино, колишу тя,
Як ти заснеш, то лишу тя (2 р.).*

*Сама піду хусти прати,
Хто ж тя буде колисати? (2 р.).*

Отож, відтворивши в пам'яті своїй, а також своїх односельців прислів'я, приказки, а також перлини мудрості для дітей, доходжу висновку про те, що та культура творилась віками в першу чергу Церквою як державною інституцією.

Слід також надати велику роль у вихованні морально-етичних та християнських засад, збереженні та формуванні національно-культурної ідентичності таким громадським організаціям як «Лугу» та «Просвіті», які, в першу чергу, діяли в сільських осередках — як найчисленніших — до другої половини ХХ століття.

Висока християнська мораль, глибока віра, культура плекались в нашому народі віками — змалечку, від колискових, і в цьому наша самобутність.

1. З життя Лугів. Селиська, пов. Львів. *Вісти з Лугу*. Львів, 1934. Червень. Ч. 6.
2. *Календар-Альманах*. Краків: Українське Видавництво, 1941. 140 с.
3. *Стрілецькі пісні*. Упоряд. Оксана Кузьменко. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. 640 с.
4. Топ-100 українських скоромовок. URL: <https://inlviv.in.ua/suspilstvo/statti/top-100-ukrayinskih-skoromovok>
5. Падовська О. Книжка про Малковичі. Львів: ЛігаПрес, 2014. 928 с.
6. Горбаль Марія. Лемківські «вечірки» («вечирки», «вечурки», «прядки»). Львів, 2019. 48 с.